

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

som exempel visar upp dramaanalysens verktyg. Han skulle göra undervisningen och på sikt förhoppningsvis även svensk dramaforskning en stor tjänst.

Hans-Göran Ekman

Lisbeth Larsson, *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*. Norstedts. Stockholm 2001.

Lisbeth Larssons vackra och omfattrika bok med den i förstone kanske litet förbryllande titeln rymmer – förutom en "Inledning" och ett kortare "Efterord" – tre delar, var och en ägnad en speciell "biografisk genre": "Självbiografi" (s. 23–126), "Dagbok" (s. 127–237), "Biografi" (s. 239–414).

Nyckelordet i Lisbeth Larssons framställning är "berättelse". Dagboken är en berättelse, självbiografi en annan. Också den litteraturhistoriska författarbiografen är en berättelse, liksom dagboken och självbiografen; Lisbeth Larsson (i fortsättningen kallad LL) betraktar "alla texter [...] som parallella", och "de teoretiska texterna" är inte överordnade "de biografiska dokumenten". Dagbok, självbiografi och vetenskaplig författarbiografi utgör enligt LL "olika, men jämbördiga bearbetningar av samma problem" (s. 17).

Ingen av "berättelserna", inte heller författarbiografen, kan göra anspråk på att redovisa sanningen och LL:s ambition är, deklarerar hon, inte att finna en sådan sanning, att "nä fram till den sanna berättelsen" om författarna Marika Stiernstedts och Ludvig Nordströms äktenskap, utan att "studera hur det bruk av sanna berättelser som försiggår i vår kultur kan se ut" (s. 17).

I bokens första del – den som således ägnas åt den självbiografiska berättelsens genre – presenterar LL ett "analytiskt referat" (termen torde vara lånad från en välkänd studie av Gunnar Qvarnström) av Marika Stiernstedts berömda redogörelse för sitt äktenskap med Ludvig Nordström i *Kring ett äktenskap* (1953).

"Ludvig Nordström var den mest trivsamma och underhållande människa man kunnat råka". Denna karakteristik av John Landquist i *Som jag minns dem* (1949, s. 173) dementeras effektivt och eftertryckligt av den bild av maken som Marika Stiernstedt tecknar fyra år senare i *Kring ett äktenskap*. Den historia hon berättar är en tragedi, "en klassisk tragedi i åtta delar" (LL), en lång och

luguber berättelse om makens periodvisa spritmissbruk, notoriska otrohet, svartsjukeanfall, aggressiva oberäknelighet och allmänna ansvarslöshet; det är en historia om ständigt upprepade konflikter, äktenskapliga kriser, katastrofer, sammanbrott, kompromisser och försoningar, nya kriser och katastrofer om och om igen, tills maken definitivt lämnar hemmet, äktenskapet upplöses (1935) och Ludvig Nordström gifter om sig med en betydligt yngre kvinna.

LL pekar på mer eller mindre diskreta manipulationer och förtiganden (bl. a. av förbindelsen med Albert Engström) i Marika Stiernstedts äktenskapsberättelse samt betonar kraftigt berättelsens stilerade, konstnärligt organiserade, dramatiska struktur: "Med de första tre delarna har Marika Stiernstedt givit utgångspunkterna för det äktenskapsdrama som ligger i berättelsens mitt. Framställningen har stegrats, förväntningar skapats, katastrofen är varslad, men liksom i den antika tragedins första halvdel finns fortfarande hoppet kvar. I bokens fjärde och femte del återges de händelser som får det att skingras och upplösas. Den första återberättas i slutet av fjärde delen, den andra i början av den femte. Dessa delar är bokens höjd- och vändpunkt och de ligger också, som peripetin i det antika dramat, mitt i berättelsen" (s. 37 f.).

Kring ett äktenskap väckte stor uppmärksamhet. De första recensenterna var, som LL visar i en energisk och resultatrik genomgång av receptionen, artigt berömande; Ivar Ivre i *Aftontidningen* och Victor Svanberg i *Stockholms-Tidningen* prisade Marika Stiernstedts objektivitet och balans. Men vad LL kallar den "uppskattande och höviska tonen" i anmälningarna (s. 57) kom snabbt att tystna och lämna plats för en hård och moraliserande kritik. Vändpunkten kom med Ivar Harries recension i *Expressen* den 11 november 1953. Där utmålas *Kring ett äktenskap* som en skandalskrift, präglad av hätskhet, vrede och bitterhet, riktad mot gentlemannen Ludvig Nordström, som med sina victorienska hedersbegrepp själv aldrig skulle ha kunnat "utåt avslöja sitt äktenskaps problem och konflikter".

Intressant nog ändrades också vännernas – en Mia Leche Löfgrens, en John Landquists – hållning från en försvarande eller sympatiserande attityd till avståndstagande och fördömande. Längst i denna riktning gick Landquist, som i *Möten* (1966) angriper Marika Stiernstedts enligt honom "av bitterhet färgade" äktenskaps-

skildring och tar Ludvig Nordström i försvar mot orättvisa beskyllningar i boken. Den förra hustruns tillvitelser mot Nordström för alkoholism och lättja är, skriver Landquist, helt ogrundade och svartsjukan välgrundad; den egentliga orsaken till äktenskapsupplosningen var Marika Stiernstedts otrohet och oärlighet, hävdar Landquist bestämt.

LL menar (säkert med rätta) att den häftiga reaktionen berodde på att *Kring ett äktenskap* bröt mot den dåtida normen för självbiografiska framställningar: "Det affektfria textidealet", med en objektiv och distansierande författarhållning, fri från vrede, hat och bitterhet.

LL anlägger komparativa perspektiv på *Kring ett äktenskap*. Som jämförelseobjekt använder hon sig av bl.a. Mia Leche Löfgrens, John Landquists, Albert Engströms, Mia Leche Löfgrens son Bertil von Friesens och Ludvig Nordströms (*En dag i mitt liv*, 1942) självbiografiska framställningar.

Liksom hos Marika Stiernstedt kan man hos hennes väninna Mia Leche Löfgren urskilja en konflikt, en spänning mellan det objektivistiska textidealet och viljan till uppriktighet, "sanning". Leche Löfgren talar i fjärde delen av sina memoarer, *Ideal och människor* (1952), med förakt om de författare som "i biografiska verk dra upp rullgardinen för sitt eget och andras privatliv" och betecknar sig själv som "en omodern memoarförfattare": "jag är inte någon bekännare". Men i den därpå följande memoardelen *Uppbrott*, utgiven endast ett år senare, överger hon den diskreta objektiviteten och berättar öppet om "mitt livs tragedi" och om sina känslor av sorg och förtvivlan över den förste makens oförsonliga hårdhet efter skilsmässan.

Kritikerreaktionen på detta normbrott uppvisar stora likheter med receptionen av *Kring ett äktenskap* samma år. En rad recensenter gick till angrepp mot Leche Löfgren, betecknade hennes skildring som hänsynslös, kallade boken "stridskrift" och "kärandeinlägga".

Det var, påpekar LL, först några decennier senare, under 1970-talets första våg av feministisk litteraturkritik, som subjektiviteten, känslolstyrkan, vreden kunde uppfattas som både ett sanningskriterium och ett estetiskt värde: "Gentemot den kulturella tradition som idealiserat den objektiverande, distansierande och affektfria texten [---] privilegierade man här den medvetet subjektiva texten. Den personliga

känslan, och framför allt då den som gav utlopp för upproriskhet och indignation, kom, från att närmast ha varit en lögnindikator, nu att tillmätas ett särskilt sanningsvärde" (s. 72).

I jämförelse med kvinnliga självbiografier är de självbiografier som skrivits av män mera inriktade på beskrivningar och karakteristiker av andra människor, hävdar LL och anför John Landquist som exempel. Landquist beskriver i *Som jag minns dem* (1949), *I ungdomen* (1957) och *Möten* (1966) "möten" med framstående författare och kulturpersonligheter, tecknar miniatyrporträtt av dem, ställer sig själv (skenbart) i bakgrunden. Men dessa möten och porträtt formar sig enligt LL till en smickrande berättelse om Landquists "egen karriär och utveckling", framhäver hans centrala roll i svenskt kulturliv alltifrån sent oo-tal, understryker värdet av hans insatser.

LL:s iakttagelse är både skarpsinnig och slående. Men hur generellt giltig för den manliga självbiografiska berättelsen är den egentligen? Gäller den också t. ex. (f. ö. sinsemellan så olika) böcker som Ernst Wigforss' *Minnen* och Herbert Tingstens *Mitt liv*?

LL är synnerligen generös med referenser, citat ur och referat av den internationella (företrädesvis amerikanska) forskningen om självbiografier. Hennes arbete rymmer, kan man säga, en hel forskningsöversikt. Här ges en mängd i sig värdefull information, men frågan är om greppet ur rent dispositionell synpunkt är helt lyckat. Textanalyserna avbryts av långa, insprängda allmänna forskningsredogörelser, som inte sällan får karaktären av lärda exkurser och ajourmärkeringar. Kanske hade det varit bättre, att samla en del av dessa redovisningar och hommager i en inledning samt förpassa annat till notapparaten.

När *Kring ett äktenskap* kom ut insinuerade en del kommentatorer, att boken var ett försök att föregripa en befarad publicering av Ludvig Nordströms dagböcker. Insinuationen förefaller inte vara helt oberättigad. I Marika Stiernstedts egna dagboksanteckningar bl. a. hösten 1929 ser man hur hon med misstänksamhet och ogillande skarpögt sneglar på makens dagboksskrivande "i sängen, med grogglaset, bra nog starkfärgat" (s. 202).

Ett år efter Marika Stiernstedts död, 1955, utgav Tor Bonnier ett urval av Nordströms dagboksanteckningar under titeln *Ur Ludvig Nordströms dagböcker. "Individuella registret"*. Detta

urval är en av de berättelser som LL undersöker i andra delen av sitt arbete, den del som ägnas åt dagboken som biografisk genre.

På ett utomordentligt skickligt och övertygande sätt frilägger LL den apologetiska tendensen i Bonniers urval. Bonnier utelämnar ytterst konsekvent och medvetet sådant som vittnar om vad Ludvig Nordström själv såg som "destruktiva" drag i sin personlighet: sexualitet, svartsjuka, alkoholbegär. Urvalet fungerar som en motberättelse till och en dementi av äktenskapskildringen i hustruns bok. Nordström framstår som den med orätt förfördelade, en kärleksfull make, vars känslor till slut bryts ner av hustruns svek: "Tor Bonniers urval *Ur Ludvig Nordströms dagböcker* är en berättelse om en kvinnas man. Det inleds med Ludvig Nordströms förälskelse i Marika Stiernstedt och avslutas med att han återvänder till henne efter en kort men omskakande kärleksförbindelse med en annan kvinna", konstaterar LL i en kort sammanfattning (s. 192).

Vad LL lyckas visa genom en omsorgsfull analys av det oerhört omfattande opublicerade dagboks materialet – totalt rymmer det över 23 000 handskrivna sidor – är att historien både om äktenskapet och om Nordström är mycket mera komplicerad än så. Det finns en lång, av Bonnier utelämnad förhistoria och en epilog, och kärleksberättelsen innehåller en rad under- och biberättelser, exempelvis berättelsen om hur Nordström sent i livet, 1940, skriver sig fri från den i ungdomen beundrade vännen Albert Engström, Marika Stiernstedts älskare före honom, "den moraliska lump, som heter A. E., en av de största ynkyggar jag stött på i livet. Och den beundrar den svenska nationen och räknar som en *karl*, då i själva verket inte en större kärring kan tänkas gå i ett par byxor" (s. 215).

Nordström var, som LL demonstrerar, fången i en kvinnosyn präglad av en egendomlig kombination av åtrå, ångest och äckel. I hans skildring av sina erotiska förbindelser ända sedan gymnastistären finns ett homogent mönster. "I dessa berättelser om de kvinnor han haft erotiska relationer till går berättelsen om åtrå hela tiden hand i hand med starkt föraktfulla kommentarer. Samtidigt som han i dessa anteckningar beskriver sig som överlägsen kvinnan i alla sina kärleksförhållanden gör han sig till offer för henne, och det går en hatisk underström genom dessa berättelser, där han gång på gång definierar sig som lurad av de kvinnor han älskat" (s. 179).

Det är, skriver LL, i dagboksverket inte det unika som är det mest påfallande, utan upprensningarna, "berättelserna som återkommer, de fasta motsättningarna, kampscenariot, positionerna, som arbetas igenom gång på gång" (s. 193).

Nordströms kvinnosyn är ju på många sätt tidstypisk. På ett ställe (s. 166) pekar LL på att Nordström i dagböckerna ger uttryck för två samtida teorier om könsmässig särart: Ellen Keys uppfattning att kvinnan genom sin egenart kan utöva ett förädlade inflytande på mannen samt Otto Weinigers misogyni i *Geschlecht und Character* (1903). I Nordströms kvinnouppfattning överväger väl ändå, tycker jag, Weiniger, som f. ö. spelar en viktig roll framför allt i de tidiga dagboksanteckningarna från våren 1905 (jfr min rec. av Karl Lindqvists avh. i *Samlaren* 1981, s. 151). Det är skada, att inte LL går närmare in på relationerna mellan Weiniger och Nordström.

LL gör i denna del av sin undersökning också Marika Stiernstedts och Mía Leche Löfgrens dagböcker till föremål för en ingående analys. Stiernstedt underkastade sig vid upprepade tillfällen (1938, 1942, 1950) en radikal självrensning och reducerade enligt egen uppgift somaren 1950 dagboksanteckningarna med ca 90%. Härvid tycks hon av vissa tecken att döma väglets framför allt av en vilja att retuscherat uttryck för bitterhet och vrede. LL karakteriserar dagboksanteckningarna under tiden fram till skilsmäso-processen som "melankoliska" i Freuds mening: Marika Stiernstedt vägrar att acceptera kärleksförlusten, kan inte släppa taget om det förlorade kärleksobjektet Ludvig Nordström, utan söker desperat hålla det kvar, introjicerar det "som en tyngande, hatad del av sig själv" (s. 207). Saknaden kan hon erkänna först våren 1942, då hon nås av underrättelsen att den förre maken avlidit: "Jag grät länge. Det var så ohyggligt. En cyklonstorm sopade bort allt ont eller skevt eller pinsamt: intet blev kvar, mer än min outrotliga kärlek och den förfärliga *saknaden*" (s. 209).

Det är svårt att känna sig helt övertgad av LL:s resonemang. Låt vara, att förloppet så långt (om man nu får tro på att dagboken "berättelse" i detta fall rymmer sanningen) kan förefalla passa väl in i den Freudianska förklaringsmodellen. Men om självterapi (som LL tycks mena) lyckas redan våren 1942, varför måste Stiernstedt då långt senare skriva *Kring ett äktenskap*, som ju ändå knappast kan sägas vara färgad av samma själsliga harmoni som dagboksanteckningen?

I Mia Leche Löfgrens tidiga dagböcker inläser LL litterära mönster. Den unga kvinnan vill vara en *älskande* kvinna och exempelvis i anteckningarna från 1896–97 använder hon sig av en tidstypisk litterär ”diskurs”, som ”kunde vara hämtad från någon av seklets känslösamma kärleksromaner” (s. 227).

Ö.h.t. betonar LL kraftigt dagboksgenrens stiliserade och rationaliserade karaktär: dagboken är ”text, inte liv”, den är utformad i enlighet med formella och innehållsliga regelsystem, utgör ”en narrativ; en artefakt med en viss grad av prefabrikation som implicerar ett förlopp” (s. 142). Det är ett i grunden strukturalistiskt betraktelsesätt (jfr t.ex. Roman Jakobsons *Vad är poesi?*) och jag håller gärna med LL. Men är, kan man fråga, en sådan textsyn förenlig med den av Freud influerade psykoanalytiska interpretation som LL ett 60-tal sidor längre fram underkastar Marika Stiernstedts dagboksanteckningar?

Den tredje och avslutande delen av LL:s bok behandlar den biografiska berättelsen, den biografiska berättelsegenren, författarbiografen. Förf. ger sig här i kast med frågan om den litterära biografiska genrens utveckling och prestigeförändringar under 1900-talet. En lång rad författarbiografier – John Landquists, Ida Bäckmans och Germund Michaneks böcker om Fröding, Fredrik Bööks biografier över Stagnelius, Tegnér, Victoria Benedictsson m. fl., Olof Lagercrantz’ avhandling om Agnes von Krusenstjerna, Margit Abenius’ *Drabbad av renhet*, Ulf Wittrocks Marika Stiernstedts-biografi, Gunnar Qvarnströms Nordströmvhandling, Helmer Långs *Den unge Albert Engström* diskuteras, liksom en lång rad nyare biografier. Till de biografiska arbeten man saknar i sammanhanget hör Gunnar Brandells undersökningar om Strindberg. Kanske skulle man också kunna efterlysa en skarp distinktion mellan biografier – arbeten som otvetydigt tillhör den biografiska genren – och undersökningar av annan, mera monografisk typ, som kan rymma biografiska inslag eller biografiska förklaringar utan att därför utgöra renodlade biografier. Exempelvis Gunnar Tideströms *Edith Södergran* (1949) är ju sålunda, i motsats till vad LL påstår, ingalunda någon biografi, utan har dominerande inslag av komparation, idéhistoria, receptions- och kontextanalys.

Efter en detaljspäckad resumé över den biografiska genrens historia, där adelns ättelängder, matriklar, herdaminnen, diverse biografiska lex-

ica, Atterboms *Svenska Siare och Skalder* m. m. snabbt passerar revy, kommenterar LL diskussionen kring Ida Bäckmans *Gustaf Fröding*, utgiven på eget förlag 1913. Boken bröt mot det idealiserade författarporträttets biografiska tradition och vållade något av en moralisk panikstorm. John Landquist karakteriserade i *Dagens Nyheter* Bäckmans skildring av Fröding som ”ett monument av taktlöshet”.

Själv avvek Landquist i sin Frödingbiografi 1916 från de biografiska genrekonventionerna: hans bok inleds inte med en lång släkthistorik utan med en anekdot, som belyser en dominerande psykisk egenskap hos Fröding: främlingskapet i tillvaron, den spröda verklighetsförankringen, känslan av att vara en ”tillvarons utlänning”. Beskrivningen av det yttre levnadsförloppet får hos Landquist ge plats för analysen av Frödings inre kaos, varvid dikten i anslutning till Wienskolans och Freuds teorier ses som en kompensation för bristen, ett medel i kampen mot sjukdomen och de nedbrytande krafterna. I sina senare böcker om Fröding kom Landquist däremot att närma sig den traditionella författarbiografen, med dess omsorgsfulla redovisningar av släktförhållanden, ekonomi, samtidshistoria, ”andlig miljö” m. m.

I Fredrik Bööks biografier över Stagnelius, Tegnér, Heidenstam och Victoria Benedictsson urskiljer LL en utveckling i riktning mot ett allt starkare psykologiskt intresse och inriktning på de studerade diktarnas ”inre drivkrafter och kärleksliv”; den Böökska författarbiografen blir desutom allt mera litterär, romanliknande, hävdar LL: hans 1949 utgivna *Victoria Benedictsson och Georg Brandes* ”har på många sätt karaktären av en kärleksroman, där Fredrik Böök har axlat rollen som den allvetande berättaren” (s. 266 f.).

Just åren omkring 1950 innebar en kraftig uppgång inom produktionen av svenska författarbiografier, påpekar LL, och nämner i detta sammanhang Torsten Eklunds *Tjänstekvinnans son*, Olof Lagercrantz’ *Agnes von Krusenstjerna*, Margit Abenius’ *Drabbad av renhet*, Germund Michaneks *Gustaf Fröding och Ida Bäckman* samt Gunnar Tideströms *Edith Södergran*. (Den sistnämnda kan dock, som jag redan framhållit, inte betecknas som någon biografi.). I alla dessa verk fördjupas ”intimiseringsprocessen” i anslutning till psykoanalytiska perspektiv: ”Kärleksliv, sexualitet och sexuella relationer” blir centrala inslag i den nya biografiska berättelsen (s. 270).

Så även i allra högsta grad i Ulf Wittrocks bok om Marika Stiernstedt 1959, där de erotiska och sexuella relationerna får spela en helt dominerande roll: "I Wittrocks biografi läses Marika Stiernstedts litterära texter inte som konstverk utan som utsagor om erotiska relationer", fastslår LL (s. 352).

Wittrocks Stiernstedtbiografi fick ett tämligen svalt mottagande. Vid denna tid hade man uppenbarligen börjat tröttna på författarbiografiernas "intimiseringsprocesser", deras fixering vid kärleksförbindelser och biografiska detaljer, cirkelresonemang och ensidiga perspektiv på de litterära texterna som spegelbilder av författarnas "liv". Nykritikens skepsis mot det biografiska perspektivet och avvisande av tanken på dikten som ett uttryck för det egna jaget hade här, enligt LL, en stor betydelse. Under återopande av T. S. Eliots opersonlighetsdoktrin attackerade Bengt Holmqvist 1955 Bööks året innan publicerade Stagneliusbok och krävde "en uppgörelse med litteraturvetenskapens metodiska eftersläpning, de orimliga psykologiska pretentionerna, skytteltrafiken av felslut mellan dikten och diktarer".

Under de senaste decennierna har, med utgångspunkt från bl. a. Leon Edels *Literary Biography* (rev. uppl. 1959) och Paul M. Kendalls *The Art of Biography* (1965) en ny typ av litterära biografier vuxit fram, biografier som utnyttjar den litterära fiktionens tekniker och grepp och som betonar biografins karaktär av litterär konst. I ett långt avsnitt om "Biografiska återtaganden" (s. 348–414) kommenterar LL dessa tendenser, liksom 1970- och 80-talets postfeministiska teorier, Roland Barthes' essä "La Mort de l'Auteur" (1968) samt postmodernismen, "dödsstöten mot den biografiska traditionen inom litteraturvetenskapen" (s. 381).

Ett och annat i denna historieskrivning tål nog att diskuteras. Uppgiften att Schücks litteraturhistoriska produktion skulle kännetecknas av en rigorös tillämpning av "Taines förståelsemodell" (s. 254) är sålunda, som bl. a. Lars Gustafsson visat (*Litteraturhistorikern Schück*, 1983, s. 50–52 et passim) direkt felaktig och LL:s användning av det Tainska begreppet "le moment" (s. 271) demonstrerar, att hon på denna punkt inte med tillbörlig uppmärksamhet studerat introduktionen till *Histoire de la littérature anglaise*. Att – som LL vindicerar redan i inledningen till sitt arbete (s. 12) – under 1950-talet "ett avgörande

skifte" skulle ha ägt rum inom svensk litteraturvetenskaplig forskning, som innebar att "textanalys av nykritisk modell kom att ersätta den tidigare biografismen som vetenskapslikare inom ämnet" är på flera sätt en mycket tvivelaktig sanning.

För det första kan "biografismen" under decennierna före 1950 knappast sägas ha haft en så central och dominerande ställning som "vetenskapslikare" inom svensk litteraturforskning som här urgeras: den renodlat biografiskt inriktade litteraturforskningen hade starka, övermäktiga konkurrenter i komparatism, idéhistoria och olika tekniker för "explication de texte" inom det (bl. a. genom Anton Blanck) ganska franskorienterade svenska forskarsamhället under mellankrigstiden.

För det andra fick nykritiken aldrig någon stark position inom svensk forskning och akademisk undervisning. Det fanns helt enkelt inte någon enskild ämnesföreträdare eller tongivande forskare som omfattade nykritikens grundläggande idéer: opersonlighetsdoktrinen, föreställningen om den autonoma texten, strukturbegreppet, stratimidén, uppfattningen om det litterära konstverkets speciella ontologiska status. Även litteraturforskare, som i början av 1950-talet i viss mån orienterade sig i riktning mot New Criticism (Gunnar Tideström, Örjan Lindberger) hade – som med all önskvärd tydlighet frsångår av t. ex. debattinläggen på Nordiska sommaruniversitetet 1952 (*Samlaren* 1952, s. 1–53) – reservationer mot nykritiken och ingen kan ens då betraktas som helhjärtad anhängare av rörelsen. New Criticism sågs i Sverige med stor skepsis, för att inte säga fientlighet, av de centrala företrädarna för litteraturforskningen (Svanberg m. fl., senare Brandell), och det finns inte ett enda svenskt litteraturvetenskapligt verk, som kan sägas avspegla nykritikens text- och vetenskapsuppfattning.

Varför biografism och nybiografism skulle vara mera "humanistiska" än exempelvis New Criticism och strukturalism och varför de sistnämnda skolorna partout måste anses utgöra "antihumanistiska krafter" (s. 99) har jag mycket svårt att förstå. LL har här kritiklöst accepterat nybiografismens aggressiva marknadsföring och anspråksfulla retorik, mot vilken man med samma rätt eller orätt skulle kunna spela ut t. ex. Welleks högstämudas tal i *Concepts of Criticism* om nykritikens antireduktionistiska humanism

och uppgift som bevarare av de högsta mänskliga värdena.

Lika svårt har jag att förstå varför Emmanuel Lévinas etiska appell skulle tvinga oss till just biografisk forskning. "Biografering är det svar vi ger den andre och oss själva på frågan vad en människa är", påstår LL tvärsäkert (s. 428). Som arvoderad medarbetare i *Svenskt Biografiskt Lexikon* känner jag mig både uppbyggd och böjd att applådera, men "biografering" är väl ändå inte det enda vi är hänvisade till, när vi söker formulera och efter fattig förmåga besvara sådana magistrala frågor?

Varken självbiografier, dagböcker eller vetenskapliga biografier kan rymma sanningen, säger LL: allt är berättelser och kamp mellan berättelser. Men med vilka sanningsanspråk framträder hon själv? Är *Sanning & konsekvens* bara en berättelse om berättelser? Hur kan man egentligen, från LL:s deklarerade utgångspunkter, så säkert veta – exempelvis – att den unge Ludvig Nordström en gång i tiden vänder sig till Sigrid Engström "i stort förtroende" och att han "litar på att hon ska hjälpa honom" (s. 309)? Kan de brev LL här åberopar tillerkännas en särställning i avseende på (psykologiskt) sanningsvärde?

"Sanning" eller "berättelse"?

LL:s relativism beträffande det obsoleta sanningskravet hindrar henne inte från att (t.ex. s. 407f.) uppträda som tämligen indignerat sanningsvitne å Marika Stiernstedts vägnar i polemik mot andra forskare (Algulin-Olsson, Margaretha Fahlgren m. fl.). Jag tror säkert LL kan ha rätt när hon här hävdar att Marika Stiernstedt inte alls bör ses som "underordnad" och "medföljande" sin make i enlighet med något slags "genuskontrakt", utan att hon tvärtom i relationen till Nordström bryter mot de då gällande konventionerna för manligt och kvinnligt, agerar som den ledande och aktiva, sexuellt och socialt. Men då finns det således, trots allt, en (LL använder själv ordet, s. 408) "verifierbar" sanning? Resonemanget måste väl rimligtvis implicera, att det är möjligt att avvinna berättelsen någon form av objektiv sanning, att allt inte endast och allenast är en kamp om tolkningsföreträden mellan starka och svaga berättare/berättelser?

Sanning & konsekvens har av Norstedts förlag givits en mycket tilltalande typografisk utformning. Men boken länder inte i alla avseenden förlaget till heder. "Det är bara idioter som inte har några tryckfel", lär Anton Blanck någon gång ha

sagt. Rena tryckfel är väl inte så mycket att fästa sig vid för en tänkande människa. Men en någorlunda uppmärksam förlagsredaktör borde ha observerat, att litteraturkritikern Gösta Attorps genomgående kallas "Göran Attorp" (s. 88 et passim), att litteraturhistorikern Eugène Napoleon Tigerstedt konsekvent vederdöpts till "Esaïas Tigerstedt" (s. 266, 445, 478), att "vare sig... eller" förväxlats med "varken... eller" (s. 94 et passim), m. m. Möjligen ligger förlagskrav på popularisering också bakom den eljest svärbegripliga anglifieringen av bok- och uppsatstitlar: "Freud använder begreppet i essän 'Mourning and Melancholia'" (s. 207).

Dessa kritiska reflektioner och påpekanden skall dock inte undanskymma det faktum, att *Sanning & konsekvens* är ett mycket ambitiöst och instruktivt arbete. Det ger en synnerligen värdefull, samlad översikt över svensk och internationell forskning rörande självbiografier, dagböcker och författarbiografier. Undersökningen bygger på ett större källmaterial och är mera problematiserande och nyanserad än tidigare framställningar om Marika Stiernstedt och Ludvig Nordström. Boken redovisar ett flertal nya, högtintressanta forskningsresultat och måste ö. h. t. betecknas som ett ovanligt och imponerande litteraturvetenskapligt opus.

Bengt Landgren

Modernitetens ansikten. Livsåskådningar i nordisk 1900-talslitteratur. Red. Carl Reinhold Bråkenhielm och Torsten Pettersson. Nya Doxa. Nora 2001.

1996–97 startade ett forskningsprojekt på nordisk bas, som var inriktat på hur litteraturen behandlade livsåskådningsfrågor i en tid av ständiga moderna förändringar. Det genomfördes som ett samarbetsprojekt mellan teologer och litteraturvetare och understöddes av Nordiska Rådet.

Volymen *Modernitetens ansikten* redovisar en del av arbetet inom detta projekt, t.ex. föreläsningar som tidigare framlagts vid olika symposier. Den är först och främst ett intressant prov på vad tvärvetenskaplig forskning mellan teologi och litteraturvetenskap kan ge för resultat. De gemensamma reviren är omfattande, och ömsesidiga belysningar borde ha ett såväl stimulerande som korrigerande värde.